

Surányiné Temesi Mária

A személyes adatok védelme a büntetés-végrehajtási szervezetenél

(Általános felvetés)

A személy, személyiség szó latin megfelelője a *persona*. E latin kifejezés egyik jelentése a maszk, illetve az álarc is. Nos, ez lehet az a „maszk”, amelyről az egyes személy eldöntheti, hogy a külvilág számára mennyit akar láttatni saját magából, a személyére vonatkozó adatokból.

Mindenekelőtt – a teljesség igénye nélkül – nézzük meg, hogy milyen (jog)szabályok vonatkoznak az adatvédelemre általában hazánkban, és az adatvédelemmel kapcsolatos európai uniós szabályok közül melyekre kell figyelemmel lennünk a büntetés-végrehajtási munka során.

Magyarországon az 1989. évi alkotmánymódosítás alkalmával került alkotmányos védelem alá a személyes adatok védelméhez való jog. Az Alkotmány 59. § (1) bekezdése kimondja, hogy „A Magyar Köztársaságban mindenkit megillet a jóhírnévhez, a magánlakás sérthetetlenségéhez, valamint a magántitok és a személyes adatok védelméhez való jog.”

A személyes adatok kezelésével kapcsolatban az Alkotmánybíróság 15/1991. (IV. 13.) AB határozatában kifejtette, hogy „Az Alkotmánybíróság – a 20/1990. AB határozat szerinti eddigi gyakorlatát folytatva – a személyes adatok védelméhez való jogot nem hagyományos védelmi jogként értelmezi, hanem annak aktív oldalát is figyelembe véve, *információs önrendelkezési jogként*.

Az Alkotmány 59. §-ában biztosított személyes adatok védelméhez való jognak eszerint az a tartalma, hogy mindenki maga rendelkezik személyes adatainak feltárásáról és felhasználásáról. Személyes adatot felvenni és felhasználni tehát általában csakis az érintett beleegyezésével szabad; mindenki számára követhetővé és ellenőrizhetővé kell tenni az adatfeldolgozás egész útját, vagyis mindenkinek joga van tudni, ki, hol, mikor, milyen célra használja fel az ő személyes adatát. Kivételesen törvény elrendelheti személyes adat kötelező kiszolgáltatását, és előírhatja a felhasználás módját is. Az ilyen törvény korlátozza az információs önrendelkezés alapvető jogát, és akkor alkotmányos, ha megfelel az Alkotmány 8. §-ában megkövetelt feltételeknek.

Bármilyen jogszabály, amely – az alkalmazott eljárásra tekintet nélkül – személyes adat felvételéről, gyűjtéséről, tárolásáról, rendezéséről, továbbításáról, nyilvánosságra hozásáról, megváltoztatásáról, a további felhasználás megakadályozásáról, az adatból új információ előállításáról, vagy akármilyen más módon történő felhasználásáról (a továbbiakban: a személyes adat feldolgozásáról) rendelkezik, csak akkor felel meg az Alkotmány 59. §-ának, ha garanciákat tartalmaz arra nézve, hogy az érintett személy az

adat útját a feldolgozás során követni, és jogait érvényesíteni tudja. Az erre szolgáló jogintézményeknek tehát biztosítaniuk kell az érintett beleegyezését a feldolgozásba, illetve pontos garanciákat kell tartalmazniuk azokra a kivételes esetekre nézve, amikor az adatfeldolgozás az érintett beleegyezése (esetleg tudta) nélkül történhet. E garanciális jogintézményeknek tehát – az ellenőrizhetőség érdekében is – objektív korlátok közé kell szorítaniuk az adat útját.”

A személyhez fűződő jogokat védi a Polgári Törvénykönyv is (IV. cím, VII. fejezet). A 83. § értelmében az adatkezelés és adatfeldolgozás a személyhez fűződő jogokat nem sértheti.

A személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról szóló, 1992. évi LXIII. törvény (Avtv.) átfogóan szabályozza a személyes adatok védelmét és a közérdekű adatok nyilvánosságát. A látszólag ellentétes hatású szabadságjogok olyanok, mintha egy skála két végpontját képzelnénk el, amely a bizalmasság felől halad a teljes nyilvánosság felé. Az adatvédelem szemszögéből minket a bizalmasság érdekel, illetve az, hogy ettől, milyen szabályok alapján térhetünk el.

A nemzetközi adatvédelmi szabályozásban kötelező érvényű az Európa Tanács 1981. évi, 108. számú adatvédelmi egyezménye a személyes adatok gépi feldolgozásáról.

Ezzel szemben a személyes adatok kezelése során az egyének védelméről és a személyes adatok szabad áramlásáról szóló Európai Parlament és Tanács 95/46/EC számú irányelve csak az első pillér alá tartozó intézmények eljárására és a személyek adataira vonatkozik, hiszen kifejezetten kizárták a harmadik pillér alá, a bünyügyi és igazságügyi együttműködés körébe tartozó ügyeket.

A rendőri és igazságügyi együttműködés „továbbra is megmaradt a kormányközi együttműködés terepének, amelyben közösségi jog nem születik, s így annak elsőbbségéről és közvetlen alkalmazhatóságáról sincs szó”.¹ E területen az adatvédelemnek egy harmadik pilléres megfelelő általános kereten kellene alapulnia, mely még nem létezik uniós szinten.² Annak ellenére sem, hogy a személyes adatok közösségi intézmények és szervek által történő feldolgozása tekintetében az egyének védelméről, valamint az ilyen adatok szabad áramlásáról szóló, az Európai Parlament és a Tanács 2000. december 18-i 45/2001/EK rendelet (17) kimondja, hogy „Az unión belül az egyének személyesadat-feldolgozással kapcsolatos védelmének hatékonysága feltételezi a különböző jogi vonatkozású tevékenységekre alkalmazandó megfelelő szabályok és eljárások következetességét. Ebből a szempontból az első lépés a személyes adatok védelmére vonatkozó alapvető elvek fejlesztése az igazságügyi együttműködés terén...”.

Az európai adatvédelmi biztos a 2007. évre meghatározott célok között külön figyelmet fordított a harmadik pillérhez kapcsolódó adatvédelem általános kereteinek kidolgozására, valamint a személyes adatok határokon átnyúló cseréjét segítő javaslatokra. Ennek mindkét esetben sajnos csak korlátozott hatása volt.³

1 Az Európai Unió felépítése és működése. (Dunay Pál et al.) In: Európai közjog és politika. Szerk. Kende Tamás, Szücs Tamás. Osiris Kiadó, Budapest, 2003. 166. old.

2 Az európai adatvédelmi biztos véleménye... (2007/C 169/02) 12. pont

3 Európai Adatvédelmi Biztos – Éves jelentés 2007. Összefoglalás. (Az Európai Közösségek Hivatalos Kiadványainak Hivatala, 2008.) 5. old.

Az Európai Unióról Szóló Szerződés megfogalmazza ugyan célkitűzésként az egységes igazságszolgáltatási térség megteremtését és így a rendőri és igazságügyi együttműködés jogi és intézményi háttérének fejlesztését, ez azonban csak igen kis mértékben érinti az európai büntetés-végrehajtási szabályokat. Tágabban szemlélve a kérdést természetesen találunk emberi jogi tárgyú egyezményeket, amelyek a büntetés-végrehajtásra nézve is tartalmaznak odavágó szabályokat,⁴ mint például az élethez való jogot, a kínzás tilalmát, a kényszermunka tilalmát, a hatékony jogorvoslathoz való jogot. Szűken értelmezve azonban főként követelmény-leírásokat, ajánlásokat találunk, amelyek közül a legjelentősebb az Új európai börtön szabályok.⁵

A büntetés-végrehajtásra vonatkozó konkrét adatvédelmi jogharmonizációs folyamat azért is egyre égetőbb kérdés, mert a bűnözési „forum shopping” hatására egyre több elítélt tölti büntetését nem az állampolgársága szerinti országban, illetve egyre nagyobb az igény e személyek tekintetében az adatszolgáltatásra, adatcsereire.

Jelen cikk aktualitását is az adja, hogy több megkeresés érkezett a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságához a fogvatartotti nyilvántartó-rendszerhez való közvetlen adatlekérdezés érdekében, illetve folyamatban van egy elektronikus iktató (késsőbb ügyiratkezelő) rendszer kiválasztása, amelynek az adatvédelmi és titokvédelmi követelményeknek is meg kell felelnie.

A 45/2001/EK rendelet 22. cikke, az adatfeldolgozás biztonságáról szólva úgy rendelkezik, hogy az adatkezelő megfelelő műszaki és szervezeti intézkedéseket hajt végre annak érdekében, hogy biztosítsa az adatok feldolgozásával járó kockázatnak és a védelmet igénylő személyes adatok jellegének megfelelő szintű biztonságot. „Az említett intézkedéseket különösen azért kell meghozni, hogy megakadályozzák a jogosulatlan közlést vagy hozzáférést, a véletlen vagy jogellenes megsemmisítést, a véletlen elvesztést vagy változtatást, és az adatfeldolgozás minden egyéb jogellenes formáját.”

Tekintettel arra, hogy a két kérdés szinte egyidőben merült fel, érdemes volt végiggondolni, hogy milyen követelményeknek kell megfelelni ahhoz, hogy a fogvatartotti nyilvántartásból való lekérdezés, illetve az adatokhoz való hozzáférés biztonságos legyen, és a lehető leghatékonyabban tudjuk kihasználni az iktatórendszer adottságait, illetve felhasználni a két rendszert arra, hogy azokból automatikusan előálljon a belső adatvédelmi nyilvántartás.

Ennek alapján – adatvédelmi szempontból – az ügyiratkezelő rendszerrel szemben támasztott legfontosabb követelmények az alábbiak:

- az ügyiratkezelő rendszer esetünkben magában foglalja az iratok nyilvántartását és az irattal való események, cselekmények megvalósításának és/vagy dokumentálásának fogalmát,

4 Az 1953-ban hatályba lépett „Emberi Jogok Európai Egyezménye”, amelyet hazai jogrendszerünkbe az 1993. évi XXXI. törvénnyel emeltek be, illetve az 1987-ben elfogadott „A kínzás és embertelen vagy megalkalmazó bánásmód vagy büntetés megelőzéséről szóló európai egyezmény”, amely az 1995. évi III. törvénnyel került kihirdetésre.

5 Európa Tanács Miniszteri Bizottsága Rec (2006) 2. számú ajánlása a tagállamok számára

6 Lásd: Vókó György: Európai büntetés-végrehajtási jog. Dialóg Campus, Budapest–Pécs, 2006. 17. old.

- a rendszer minden hozzáférést és műveletet naplóz (listázott és egyedi megjelenítések is),
- külön kezeli az adattovábbításokat (adathozzáféréseket), vagy az külön, minden releváns adatra vonatkozóan lekérdezhető,
- az adattovábbítás jogalapja és célja megállapítható,
- eltérő jogosultsági szintek meghatározása a feladat- és hatáskörhöz igazítva.

A közvetlen vagy az automatizált adatlekérdezés (akár az ügyiratkezelő- vagy a fogvatartotti nyilvántartó rendszerből) azzal a veszéllyel jár, hogy a büntetés-végrehajtási szervezet mint adatkezelő nem tudja érvényesíteni azt a hatáskörét, hogy megtagadja a kért információ megadását. Felvetődik annak kérdése is, hogy az adatokat milyen időközönként kell aktualizálni, hiszen így már nem csak az adatkezelő igényei játszanak szerepet ebben. Ilyen adatlekérdezés esetén az adatkezelő nem biztos, hogy eleget tud tenni az adatvédelmi törvényből ráháruló feladatoknak, hiszen nem tudja felügyelni a kötelezettségek betartását, mert nem marad semmilyen hatásköre más adatigénylőkkel szemben.

A közvetlen lekérdezés más veszélyt is magában hordoz, nevezetesen, hogy lehetőség nyílna az általános, kilistázott, konkrét cél nélküli adatgyűjtésre. Ennek kiküszöbölése érdekében célszerű továbbra is megtartani az adatigénylés rendszerét, természetesen az elektronikus út adta könnyítések megadásával. Ez esetben az adatigénylő nem tud általában hozzáférni bármilyen adathoz, hanem rendelkeznie kell bizonyos alapadatokkal.

Az automatizálás, illetve a folyamat gyorsítása ebben az esetben tehát nem azt jelenthetné, hogy közvetlenül hozzá lehet férni az adatbázishoz, hanem hogy az adatlekérdezés egy elektronikus igénylőlapon keresztül automatizálódna úgy, hogy közben a törvényi feltételek ellenőrizhetők (ki kéri az adatot, milyen célra stb.) maradnak. Ezzel az adatkerő egyébként is meglévő jogait nem korlátozzuk, ugyanakkor törvényes mederben tartásuk ellenőrizhető, és bármilyen szoftverhiba vagy hibás működés nem használható ki jogtalan hozzáférésre.

A két rendszer (ügyiratkezelő és fogvatartotti nyilvántartó rendszer) több ponton kapcsolódik egymáshoz, például hogy

- ezekből célszerűen elő kell állnia a belső adatvédelmi nyilvántartásnak,
- az adatbázisokhoz való hozzáférés szigorúan szabályozott, munkaköri, irányítási és ellenőrzési feladatok függvényében,
- minél érzékenyebbek az adatok, annál korlátozottabb a hozzáférés, illetve annál korlátozottabbak azok a célok, amelyekre az adatok használhatók,
- az adathozzáférés kétlépcsős (csak ha az elsődleges adatbázisban, az alapadatok megadása után van találat, lehet a következő szinten az adatokhoz hozzáférni),
- biztosítani kell a szükségesség, arányosság elvének érvényesülését,
- az adatvédelmi alapelveknek érvényesülniük kell.

Fontosnak tartom megjegyezni, hogy az Avtv. 2. § 3. pontja értelmében bünygyi személyes adat „... a büntetés-végrehajtás szervezeténél keletkezett, az érintettel kapcsolatba hozható, valamint a büntetett előéletre vonatkozó személyes adat” is, és mint ilyen, különleges adatnak minősül.

A 12. § értelmében az érintett kérelmére az adatkezelő köteles tájékoztatást adni – többek között – arról, hogy kik és milyen célból kapják vagy kapták meg az adatokat. Az adattovábbításra vonatkozó nyilvántartás – és ennek alapján a tájékoztatási kötelezettség – időtartamát az adatkezelést szabályozó jogszabály korlátozhatja. A korlátozás időtartama személyes adatok esetében öt évnél, különleges adatok esetében pedig húsz évnél rövidebb nem lehet. Ez tehát azt jelenti, hogy az informatikai rendszerben az adatoknak legalább húsz évig rendelkezésre kell állniuk, ezért ennek technikai és biztonsági feltételeit biztosítani kell.

Az informatikai biztonság menedzselésének eljárásrendjéről szóló MSZ ISO/IEC 17799 szabvány értelmében az informatikai biztonságot az jellemzi, hogy megőrzi a

1. titkosságot: megvédi az információt, hogy csak az férhessen hozzá, aki erre jogosult,
2. sértetlenséget: megvédi az információnak és a feldolgozás módszerének a pontosságát és teljességét,
3. rendelkezésre állást: gondoskodik arról, hogy amikor a jogosult használónak szüksége van rá, valóban hozzá tudjon férni a kívánt információhoz, és rendelkezésre álljanak az ezzel kapcsolatos eszközök.

Oda kell figyelniük azonban, hogy az adatvédelem nem azonos az adatbiztonsággal. Az alábbi táblázat az adatvédelem és az adatbiztonság különbségeit foglalja össze:

adatvédelem	adatbiztonság
jogi terminológia	technikai terminológia
egyén védelme	adatok védelme
egyévre vonatkozik	nemcsak az egyén adatainak védelmére vonatkozik, hanem pl. – üzleti titok, – hivatali titok, – államtitok, szolgálati titok védelmére

Az adatbiztonság tehát bizonyos szempontból része az adatvédelemnek, bizonyos szempontból pedig több annál.

Ide kapcsolható Peter Hustinx európai adatvédelmi biztosnak a nemzetközi PRISE (Privacy and Security) konferencián tett kijelentése mely szerint „Minél erősebben függünk a technológiától, annál erősebben kell a technológiákat adatvédelmi célokra is felhasználni”. Hozzátette, hogy a jövőben minden európai uniós programban, különösen a kutatási projektekben kell, hogy legyen „beépített adatvédelem”, ugyanis az információk biztonságáról nem csak utólag, de már előzetesen, vagyis proaktív módon is gondoskodni kell.⁷

A büntetés-végrehajtási szervezetnél – ezen a területen – két nagy adósságot rendeztünk az idén; mára már elmondható, hogy minden intézetben/intézményben van kijelölt

7 http://www.sg.hu/cikkek/59816/proaktiv_adatvedelmet_surgetett_az_unios_biztos

adatvédelmi felelős, és sikeresen megtartottuk az adatvédelmi felelősök első továbbképzését is. Kis lépésnek tűnik ez a büntetés-végrehajtási szervezet életében, mégis fontos, hogy ezen a területen is szakértők dolgozzanak, és itt is megféleljünk az Új európai börtönszabályok 81.2 szabályában foglalt ajánlásának: „A vezetésnek úgy kell eljárnia, hogy a személyi állomány ismereteit és szakmai hozzáértését teljes pályafutása során megtartsa és javítsa, megfelelő időközönként szervezett tanfolyamokon és továbbképzésben való részvétel révén.”⁸

Ma már az adatvédelem – mint fogalom – senki számára nem ismeretlen. Egyre jobban tudunk élni ezzel az önrendelkezési joggal. Tudjuk, hogy mely adatainkat kezelheti például a munkáltatónk, milyen levelezésünkbe tekinthet be, lehallgathatja-e a telefonbeszélgetéseinket vagy az e-mail forgalmunkat, kinek és milyen adatokat szolgáltathat rólunk, mint munkavállalókról. Tudjuk, hogy hogyan éljünk e jogunkkal, ha nyilatkozunk a médiának, ha megadjuk adatainkat például az interneten vagy vásárlásnál, illetve ha az egészségügyi adatainkról van szó.

Ebből a szempontból a büntetés-végrehajtás nem különbözik lényegesen bármely más munkáltatótól, hiszen a szervezet tevékenysége azokról a személyekről is szól, akik a rendszer működésében apróbb vagy nagyobb fogaskerékként vesznek részt, vagyis rólunk, a büntetés-végrehajtás munkatársairól, függetlenül attól, hogy hivatásos szolgálati viszonyban állnak-e vagy sem. Nekünk is fontos, hogy a személyes adataink ne kerülhessenek illetéktelen kezekbe, hogy például az egészségünkről szóló információkról magunk rendelkezessünk.

De vajon tudjuk-e, hogy mit kezdjünk ezzel az önrendelkezési joggal, ha nem csak a saját jogainkról, hanem mások – esetünkben a fogvatartottak – önrendelkezési jogának tiszteletben tartásáról van szó.

Kimondva olyan egyszerűnek hangzik: „adatvédelem a büntetés végrehajtása során”. Bizonyára vannak azonban, akik azt mondják, a kettő nem is fér össze, és valójában nem is kell ezzel a kérdéssel foglalkozni. De gondoljuk csak végig, hogy a fogvatartottaknak nem szünetelnek általában a kötelességei és jogai, csak annyiban szünetelnek, illetve korlátozottak, amennyiben erről az ítélet vagy a jogszabály rendelkezik. A büntetések és intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. törvényerejű rendelet (Bv. tvr.) 36. §-a rendelkezik arról, hogy az elítélt állampolgári jogai hogyan módosulnak, illetve mely jogai szünetelnek a szabadságvesztés végrehajtás során.

Az adatvédelmi törvényt 1992. november 17-én hirdették ki. A Bv. tvr-t ezen időponttól kezdve több alkalommal módosították, mégsem kerültek bele adatvédelmi szabályok, holott az átfogó módosításáról szóló törvénytervezet már 2004-ben készen állt.

A tervezet külön fejezetet szentel az adatkezelésre vonatkozó rendelkezéseknek (ezen belül az adatkezelés, az adatszolgáltatás és adatvédelem, a fogvatartottak nyilvántartása, illetve az adatszolgáltatás a fogvatartottak nyilvántartásából kérdésének). Külön szól a fogvatartottak sajtó útján történő nyilatkozattételéről, valamint rendelkezik az

8 Új európai börtönszabályok és magyarázatuk. Összeállította: Vólk György: Ügyészek Országos Egyesülete, Budapest, 2007. 129. old.

egészségügyi és a hozzájuk kapcsolódó személyes adatok kezeléséről és védelméről is. Mindezekben túl a tervezet garanciális szabályokat is tartalmaz az előzőekben felsoroltak jogszerű gyakorlása érdekében. Ezen szabályok részletes tárgyalása azonban túlmutat jelen cikk tárgyán, keretein.

Társadalmi, jogszabályi, büntetőpolitikai, szakmai, sőt nemzetközi elvárásoknak kell megfelelnünk a munkavégzés, a fogvatartás mint közfeladat ellátása során. Ehhez mindenképpen segítséget fog nyújtani egy átfogó, az adatvédelmi kérdéseket is rendező, megfelelő szintű szabályozás.

A büntetés-végrehajtás egyike azon területeknek, amelyek vizsgálata alapján – az ott uralkodó állapotokat alapul véve – véleményt formálhatunk egy-egy országról, hiszen a börtön az egyik jellemző helyszíne az emberi, állampolgári jogok megmértetésének. Ennek vizsgálata nemcsak a fogvatartottak jogainak érvényesülését mutatja, hanem a börtönszemélyzet szakmai felkészültségét is.

Neumann János a számítógép elkészítésekor azt is vizsgálta, hogy megbízhatatlan elemekből építhető-e megbízható rendszer. Arra a végkövetkeztetésre jutott, hogy igen, építhető ilyen rendszer. A mi esetünkben – az adatvédelem szempontjából – a megbízhatatlan elem az emberi tényező, illetve az általa készített vagy alkalmazott technika, amelyet úgy kell kezelnünk (irányítanunk, ellenőriznünk, szankcionálnunk), hogy a teljes rendszer, vagyis a büntetés-végrehajtási szervezet működése jogszerű, megbízható és biztonságos legyen.